

AZ 1914/1918. ÉVI IMPERIALISTA VILÁGHÁBORÚ STRATÉGIÁJÁNAK ÉS TAKTIKÁJÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE*

Balázs József alezredes

A HÁBORÚK ELKERÜLHETŐSÉGÉRŐL. Nagy történelmi jelentősége van annak, hogy a második világháború után létrejött a szocialista világrendszer, hogy a szocialista országok testvéri közössége a főerő szerepét tölti be a nemzetközi élet eseményeinek pozitív alakulásában, hogy észrevehetően megnövekedett a kommunista pártok tekintélye a kapitalista országokban is, hogy lökészerűen meggyorsult a gyarmati rendszer felbomlásának folyamata, hogy napról napra szélesedik a béke híveinek hatalmas tábora, — ugyanakkor világszerte omladoznak az imperializmus hadállásai. Korunk társadalmi fejlődésének fő tartalma — a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet: fő kérdése pedig — a háború és a béke kérdése.¹

Szocializmust építő népünk is rendíthetetlenül és feltartóztathatatlanul halad előre azon az úton,² amelyre a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom talált rá, amely törvényszerűen a kommunizmusba vezet, s amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének sugarai ragyogtak be először. Egyáltalán nem rettent meg bennünket a nemzetközi reakció hangos kardcsörtetése, és nem fogunk letérni az általunk helyesnek tartott útról egyes kommunista pártok vezetőinek egységbontó tevékenységére sem. Valljuk, hogy a háborúk ma már nem végzetyszerűen elkerülhetetlenek és a népek által óhajtott tartós béke fenntartásának reális feltételei vannak; igazságunk és erőnk tudatában hirdetjük a még különböző társadalmi berendezkedettségű országok békés egymás mellett élésének elvét. Ez a mi részünkről őszinte politika és e politika mellett következetesen ki is tartunk! Bizonyosak vagyunk

* A szerző ezt az előadást 1964. május 25-én Szolnokon az Országos Történelmi Vándorgyűlés referátumaként mondotta el.

¹ Vö. „A SZKP programja” — A kommunizmus építőinek kongresszusa. Kossuth, 1961. 355—408. o.

² Vö. „A MSZMP VIII. kongresszusának határozata.” — A MSZMP VIII. kongresszusának jegyzőkönyve, 1962. november 20—24., Kossuth, 1963. 425—470. o.

abban, hogy a szocializmus erői — viszonylag rövid történelmi idő alatt — termonukleáris világháború nélkül is le tudják győzni az imperializmust az egész világon. Történelmi tapasztalataink³ és a két tábor erőviszonyainak gondos mérlegelése alapján viszont azt is állítjuk, hogy amennyiben az imperialisták eszeveszettségükben mégis kirobbantanák a harmadik világháborút, akkor az a világg kapitalizmus temetője lesz.⁴

Félévszázaddal ezelőtt még szabadon utat törhetett magának a világháború. Nem azért, mert a népek *szubjektíve* talán nem akartak békében élni, hanem azért, mert *objektíve* nem létezett elegendő erkölcsi-politikai és anyagi erő ahhoz, hogy a népek meghátrálásra kényszeríthették volna a világháború szálláscsinálói és kirobbantói. Ötven esztendővel ezelőtt — egyrészt a II. Internacionáléban tömörült szociáldemokrata pártok szociálszovinizta vezetői gáncsot vethettek a nemzetközi munkásmozgalom háborúellenes erői érvényesülésének; másrészt pedig abban az időben még kizárólagosan az imperializmus uralta a világot s nem létezett a békének olyan bázisa a földön, amely a békéért folyó harc fő ereje lett volna, úgyanakkor támaszpontot, kiapadhatatlan erkölcsi-politikai, anyagi és katonai segélyforrást jelentett volna minden háborúellenes erő számára.

Az első világháború jellege; helye a történelemben és a háborúk történetében. Az első világháború igazságtalan — hódító és rabló — háború volt: az imperializmus korának *első általános háborúja, a teljesen kifejlődött monopolkapitalizmus szülője*. Akkor tört ki, amikor már a finánc-tőke erőszakos nemzetközi érvényesülési törekvése nyomta rá bélyegét a világ gazdaság változásaira, amikor a monopóliumok már felosztották egymás között a világg piacokat, amikor az imperialista államok részéről már befejeződött a világ gyarmatosítása, amikor a kevésbé fejlett országok egész sora is a vezető imperialista hatalmak gazdasági és politikai függésébe került, továbbá akkor, amikor a szervezeten belül megerősödött marxista tömegpártok már nemcsak a nemzeti, de a nemzetközi politikára is erős befolyásoló hatással voltak. Az első világháború természetes következménye volt az imperializmus *egyenlőtlen fejlődésének és folytatása annak a politikának*, amelyet a főbb imperialista hatalmak évtizedeken át műveltek a világ

³ Francia—porosz háború (1870/71.) *Párizsi Kommün*; orosz—japán háború (1904—1905.) *oroszsországi polgári demokratikus forradalom*; első világháború (1914/18.) a *NOSZF győzelme*; a második világháború (1939—45) a *szocialista országok megszületése, a szocialista világrendszer kialakulása*.

⁴ A SZKP programja. — I. m. 406. o.

monopolista érdekszféráinak és gyarmati területeinek újrafelosztásáért.⁵

Bosznia és Hercegovina annektálása⁶ után Európa — képletesen szólva — puskaporos hordó tetején ült, és sohasem lehetett tudni azt, hogy ki mikor gyújtja meg annak kancát. Már az 1912/13. évi balkáni háborúk idején és azok befejezésekor következtetni lehetett arra, hogy a „hármasszövetség” és az „antant” között rövidesen háborúra kerül sor. Az sem volt kétséges, hogy a küszöbön álló háború imperialista érdekeket fog szolgálni, s a háború igazi vesztesei a néptömegek lesznek — a győztes országokban is, a vesztes államokban meg különösen. A koalíciós háború közelségére és igazságtalan, imperialista jellegére figyelmeztetett a II. Internacionálé 1912. évi baseli kongresszusa is, amikor megvitatta és meghatározta a marxista munkáspártok háborúellenes feladatait.⁷

Írásos dokumentumok tanúskodnak arról, hogy valamennyi nagyhatalom imperialistái *érdekeltek és felelősek* voltak a világháború előkészítésében és kirobbantásában. Mert igaz, hogy végeredményben Németország és Anglia magatartása és elhatározása döntött 1914-ben a „háború és béke” kérdésében⁸ (az alapvető ellentét Németországnak és Angliának a világhatalmi státusz megszerzéséért, illetve megtartásáért folytatott versengésben rejlett), de — konkrét rablási törekvésekkel tarsolyukban — Ausztria-Magyarország, Oroszország, Franciaország, Belgium, majd Törökország, Japán, Olaszország, Bulgária, Románia és az Észak-Amerikai Egyesült Államok is nagy szerepet játszottak az imperialista, hódító politika polarizálásában és a háború kirobbantásában.

A világháború kitört, s a háború lefolyásának, hadművészetének újszerűsége még a hadvezetőségeket is meglepte. Jó néhány esetben teljesen csődöt mondtak a vezérkari emlékiratokban, az előzetesen elkészített haditervekben, a szabályzatokban és a szokásos évi hadgyakorlatok tapasztalatait ösz-

⁵ Bővebben: Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka”. — Lenin Művei 22. k. Szikra, 1951. 191—316. o.

⁶ Ausztria—Magyarország 1908-ban az 1878. évi berlini kongresszus jóváhagyásával okkupált (megszállt) Bosznia-Hercegovina váratlan bekebelezésével kész tények elé állította az európai nagyhatalmokat. Más viszonyok között — hasonló stratégiai megfontolások vezérelték a Monarchia kormányköreinek elhatározását 1914-ben is Szerbiával szemben.

⁷ Vö. Lenin: Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje. — Lenin Művei 21. k. Szikra 1951. 448—451. o.

⁸ A világháború diplomáciai okmányából, nemkülönbön a vezető politikusok visszaemlékezéseiből világosan kiderül, hogy 1. Németország biztatta a Monarchiát a háborús kockázat vállalására és mereven elzárkózott attól, hogy Ausztria—Magyarország kormányát tárgyalásokra bírja; 2. Németország meg volt győződve arról, hogy Anglia semleges marad — annál is inkább, mert Anglia a legutolsó pillanatig hallgatott háborús elszántságáról, hangoztatta, hogy Nagy-Británia kormánya akként fog cselekedni, ahogy a birodalom érdekei kívánják.

szegezõ utasításokban szinte dogmákká merevedett hadászati és harcászati elvek.

Az első világháború már határozottan a *hadviselés gépi korszakának nagy háborúja volt*. Több milliós hadseregek jelentek meg a *nagykiterjedésű* — több száz kilométer szélességű és sok ezer négyzetkilométer nagyságú — hadműveleti területen; a háború — hadműveleti szünetek nélkül — *több éven át tartott*; a klasszikus harceljárásként fetiszált mozgó-háborút az állásháború váltotta fel; s a harctereken *viszonylag tömegesen* jelentek meg a rettegett új automata és félautomata fegyverek, a tüzértechnika csodái, a gépek (harckocsik, gépkocsik, repülőgépek), valamint a vegyi harceszközök, — általában a rohamosan fejlődő technika katonai, háborús célokat szolgáló konstrukciói. A *front már szerves egységet képezett a háttérrel* a háború egész ideje alatt, aminek következtében a háború stratégiájának szükségszerűen ki kellett terjednie a nemzetgazdaság fokozódó mobilizálására és a belső politikai erők háborús harckészségének biztosítására is. Az első világháború *mindkét részről koalíciós háború volt*.

... Ismeretes, hogy a világháborúból az antanthatalmak kerültek ki győztesen, a központi hatalmak koalíciója pedig vereséget szenvedett. Hogy miért és hogyan, azt egy előadás keretében csak nagyon vázlatosan lehetne elmondani, ezért a jelen előadás tulajdonképpen csak egy — az első világháború stratégiájának és taktikájának néhány kérdéséhez fűzött — hozzászólást tartalmaz. Két kérdéskomplexumot tárgyal: az egyik — *az első világháború koalíciós jellegéből fakadó hadászati kérdések bírálata*; a másik — *a korszerű haditechnika tömeges alkalmazásának szerepe a harc megívásában*...

I. Az első világháború koalíciós jellegéből fakadó hadászati kérdések bírálata

Kétségtelen, hogy már a korábbi évszázadokban is voltak koalíciós *jellegű* háborúk, de azokra még a szövetségi jelleg *egyoldalúsága* volt a jellemző, amennyiben két-három hatalom katonailag együttműködött egy harmadik-negyedik ellen.⁹ Szigorú katonai kötelezettségek csak ritkán terhelték a szerződő feleket, a szövetségesek egyike-másika rendszerint csak segélycsapatokkal vett részt a háborúban, a hadműveletek összehan-

⁹ Pl. az európai monarchiák katonai szövetsége (I—VI.) a nagy francia forradalom és Napóleon császársága ellen.

golása gyakran csak alkalmilag történt és előzetes meghagyások sem igen tiltották a különbéke megkötését.

Amikor az imperializmus kialakult, a tőkés társadalom gazdasági szerkezetének változásait természetesen nyomon követték a politikai normák módosulásai is. Az államközi kapcsolatok jellegét, tartalmát és formáit a monopóliumok érdekei határozták meg — természetesen a fellendülő nemzetközi munkásmozgalom s az elkésett kelet-délkelet-európai nemzeti függetlenségi mozgalmak viszonyai között. Mondhadjuk, hogy a *valóban* (kétoldalúan!) *koalíciós* háborúk az imperializmus korának tipikus jelenségei; megjelenésük okozati összefüggései voltak a tőke nemzetközivé válásának, — amikor az imperialista *érdekellentétek mellett időlegesen és nem alapvetően* az imperialista *érdekazonosságok* is kifejezésre jutottak, s az államközi konfliktusok megoldásának mikéntjében több állam is érdekelt lett. Az első világháborúban résztvevő koalíciókat is az imperialista hatalmak egymás közötti harca és időleges egymásra utaltsága hozta létre.

Hadászati szempontok szerepe az államközi kapcsolatok kiépítésében. Az európai centrális hatalmak szövetsége és az antant. Említettük, hogy az *imperialista* háborúk egyenes folytatásai az *imperialista* kormányok imperialista politikájának — erőszakos eszközökkel. A nem marxista szemléletű emberek azonban a hadüzenetek, valamint a békekötések időpontjaival kategorikusan szét szokták szakítani ezt az egységes folyamatot és nem látják világosan a békeévekben kifejtett politikai tevékenységnek a háborúhoz való töretlen illeszkedését, nem érzékeli eléggé a háború előtti évek politikájának és hadfejlesztésének közös gyökerét. A békeévekben elkészített haditervek a hadászati elképzelések dokumentumai voltak és meghatározták a háborús előkészületek irányát, méretét és ütemét.¹⁰

A „hármasszövetség” és az antant létrejöttének folyamatát tulajdonképpen az 1870/71. évi francia-porosz háborút lezáró frankfurti béke indította el. A két koalíció kialakulásának irányát és tartalmát egyrészt az európai hatalmak imperialista gazdasági és politikai törekvései, másrészt katonai szempontok, előrelátások és megfontolások határozták meg.

Bismarck¹¹ német kancellár már a frankfurti békekötés

¹⁰ Többek között: a schlieffeni „tervben szereplő erő túlhaladta az akkor rendelkezésre álló erők nagyságát, így egyúttal tervezetül szolgált a hadsereg fővábbi kiépítésére.” — Vajna Viktor—Náday István „Hadtörténelem” Bp. 1935. 408. o.

¹¹ Ottó von Bismarck herceg (1815—1898.); 1862—1871. Poroszország miniszterelnöke és külügyminisztere; 1871—1890. Németország kancellárja (II. Vilmostal összeütközésbe került és lemondott); „vaskancellár”-nak nevezték a német egység „vérrel és vassal” történő megteremtése miatt.

óráiban tisztában volt azzal, hogy Franciaország, amint elég erősnek érzi magát a háborúra, minden bizonnyal meg fogja támadni Németországot Elzász-Lotharingia visszahódításáért és megtépzott kontinentális hatalmi tekintélyének rehabilitálásáért. A „vaskancellár” ugyanakkor meg volt győződve arról is, hogy Franciaország aligha fog a jövőben egyedül támadni, s mindent el fog követni azért, hogy Ausztria-Magyarországot vagy Oroszágot (esetleg mindkettőt) megnyerje *aktív szövetségese*nek.

Németországban tehát felmerült a *két-* (vagy több) *arcvonalas háború* réme. Németország vezetői nagyon jól tudták azt, hogy a kétarcvonalas háború megosztja a német hadsereg erejét, meg fognak gyengülni a döntésre hivatott hadászati tartalékok, könnyen zűrzavar keletkezik a vezetésben, az utánpótlásban és az erők esetleg szükséges átcsoportosításában. Tisztában voltak azzal, hogy a német haderő megosztása nem egyszerű számtani művelet, hanem az arcvonalak sokasodásával hatványozottan megnövekednek a háború megvívásának nehézségei és problémái. A német diplomácia ezért — stratégiai megfontolásból — *Franciaország elszigetelésére törekedett*, és Németország az Oroszággal, valamint a Monarchiával való barátság szálait szövögette. 1873 tavaszán létre is jött a demonstratív jellegű „három császár szövetsége”, amelynek terméketlenségét a következő évek eseményei hamarosan be is bizonyították. Miután Oroszágot Németország értésére adta, hogy Franciaország ellen nem hajlandó katonai szövetségre lépni a német militaristákkal, 1879 októberében Németország és Ausztria-Magyarország katonai egyezményt írt alá, amelynek éle kizárólagosan Oroszágot ellen irányult.

Németország és a Monarchia „*kettősszövetség*”-e 1882-ben Olaszország csatlakozásával „*hármasszövetség*”-gé bővült. Olaszország azért közeledett Németországhoz, mert Franciaország észak-afrikai gyarmatosítása az olasz imperialisták húzába vágott.

A „*hármasszövetség*” létrejöttére az antant kialakulása volt a válasz, — s a szövetség célja *a centrális hatalmak stratégiai bekerítése volt*.

1887-től kezdve, hogy Franciaország Oroszágot fő hitelezőjévé vált, a hatalmi érdekek mellett az adósi kötelezettség is erősen táplálta az orosz cárizmus franciabarátságát. Az 1891-ben megkezdett tárgyalások 1893-ban a katonai szövetség megkötésével fejeződtek be. Ahhoz azonban, hogy Anglia is csatlakozhasson a francia—orsz megegyezéshez, előbb el kellett simítani azokat a francia—angol és orosz—angol ellentéteket,

amelyek időről-időre egyrészt Afrika, másrészt Ázsia gyarmati meghódítása, uralmi övezeteinek kialakítása miatt emelkedtek az események felszínére. A tárgyalások mindaddig vontatottan haladtak, amíg az egyre agresszívabb német imperializmus nem veszélyeztette Anglia világhatalmi pozícióit. Amikor azonban ismeretes lett a német flottafejlesztési program az angol imperialisták előtt, az angol külpolitika is ráállt a németellenes vonalra, s ennek eredményeképpen 1904 tavaszán tető alá hozták a francia—angol „*entente cordiale*”-t, amelyhez 1907 nyarán az orosz—angol szerződés aláírásával Oroszország is csatlakozott.

A két imperialista koalíció „1:1” mennyiségi aránya pilanatnyi *katonai egyensúlyt* teremtett Európában. Ez a magyarázata annak, hogy az ez időben felmerült államközi konfliktusokból nem kerekedett összeurópai (esetleg világ-) háború.

A koalíciók tagállamainak katonai kötelezettsége. Sokak előtt ismeretes az a tény, hogy a központi hatalmak is, az antant hatalmak is — lényegében — a szövetségi alapszerződések katonai határozványai alapján léptek a háborúba. Sőt — Olaszország is éppen a „hármasszövetség” katonai konvencióira való hivatkozással mentette ki magát 1914-ben a háborúból.

A „kettősszövetség” katonai határozványai kimondták, hogy Németország és Ausztria-Magyarország *rendelkezésre álló* erőkkel azonnal egymás megsegítésére sietnek, ha Oroszország valamelyiküket fegyveresen megtámadja, — de egy francia—német konfliktus esetén a Monarchiának csak akkor kellett Németország oldalán háborúba lépnie, ha Franciaországgal együtt Oroszország is megtámadja Németországot.¹² A „hármasszövetség” katonai konvenciói főképpen Olaszország és a „kettősszövetség” fegyveres viszonyát határozta meg. Az egyezmény értelmében a „kettősszövetség” tagállamai akkor nyújtanak segítséget Olaszországnak, ha Franciaország megtámadja őt, s Olaszországnak fegyverbe kellett lépnie, ha Franciaország Németország ellen támad. A szerződés Olaszország számára semlegességet „engedélyezett”, ha Oroszország és a Monarchia között tör ki a háború.¹³

A „kettős-” és a „hármasszövetség” katonai konvenciói tehát — mintegy minimális programot rögzítve — eléggé leszűkültek a *konkrét viszonzásági kötelezettségekre* és az összeurópai nagyhatalmi ellentétek mellett *tükrözték a centrális koalíción belüli érdekkülönbségeket* is. Németország állt a

¹² Vö. V. P. Patyomkin „A diplomácia története (Az újkori diplomácia története 1872—1919)”, Szikra, 1948. 54—56. o.

¹³ Uo. 65—66. o.

központiasan kialakult koalíció középpontjában, amely hatalomnak a kétarcvonalas háború esetén felmerülő nehézségek és veszélyek elhárítása volt a legfőbb törekvése — szövetségesei által. Igaz, hogy a katonai szerződések *formailag* a fegyveres kötelezettségek védelmi oldalát domborították ki, *de bennük rejtett az agresszió lehetősége is.*

A francia—orosz egyezmény kimondta, hogy a) ha Németország (vagy Németország segítségével Olaszország) megtámadja Franciaországot, akkor Oroszország *minden rendelkezésre álló erővel Németország ellen* fordul; b) ha viszont Németország (vagy Németország segítségével Ausztria—Magyarország) Oroszországot támadja meg, akkor pedig Franciaország *siet minden rendelkezésre álló erővel Oroszország megsegítésére*; c) a szerződő felek *előzetes megegyezés bevétele nélkül is* kötelesek mozgósítani haderőiket, ha a „hármasszövetség” (vagy annak egyik tagja) mozgósítást rendel el; d) a fegyveres erők zömét Franciaország is, Oroszország is Németország ellen vonultatja fel.¹⁴ A francia—angol katonai megállapodások elsősorban az angol hadiflotta kötelezettségeit hangsúlyozták (a francia partok védelmére vonatkozóan), de rögzítették az angol „expedíciós”-hadsereg és a francia haderő együttműködésének elveit és módozatait is.¹⁵

Az antanthatalmak katonai szerződésai világosan megmutatták, hogy összefogásuk éle *Németország ellen* irányult, hogy mindenképpen kétarcvonalas háborúra akarták kényszeríteni Németországot, s hogy tétlenül nem fogják bevégni a német hadsereg csapását.

Schlieffen terve. A kétarcvonalas háború valószínűsége természetesen kezdettől fogva sok fejtörést okozott a német katonai vezetők számára. A vezérkarnál lázasan keresték-kutatták azt a hadászati megoldást, amely kétarcvonalas háború esetén is győzelemre segíti a német fegyvereket. Az idősebb Moltke¹⁶ a *hadászati védelmet* tekintette célravezető megoldásnak. Javaslatának alapja lényegében a határvonalak hosszának és a német, valamint a francia—orosz hadseregek tömegerejének matematikai számvetése volt. Elképzelése szerint a német haderő kisebb része a nyugati, nagyobb tömege pedig a keleti arcvonalon folytat védelmi hadműveleteket, — s amikor az ellenséges hadseregek felmorzsolódtak, elveszítették ütőképességüket és harckészségük megrendült, akkor a német erők helye-

¹⁴ Uo. 104—107. o.

¹⁵ Uo. 157—161. o.

¹⁶ Helmuth Karl Bernhard von Moltke gróf (1800—1891), tábornagy; 1857—1888. a porosz, illetve a német haderő vezérkari főnöke; az 1887/71. évi francia—porosz háborúban Sedannál győzelmet aratott a francia seregek felett.

sen hadműveletileg elosztott, de harcászatiilag összefogott el-
lentámadásával Franciaország is, Olaszország is *megegyezé-
s* *békére* kényszeríthető.¹⁷ Moltke hadászati elmélete akkor, az
1870/80-as években, pontosan megfelelt Németország valóság-
os igényeinek, amennyiben a német nemzeti egység megte-
remése után meggyorsult a kapitalizmus fejlődése Német-
országban s a birodalomnak — a gazdasági fellendülés zavar-
talansága érdekében — átmenetileg biztonságra, békére volt
szüksége, s kerülnie kellett minden háborús kockázatot.

Schlieffen tábornagy,¹⁸ aki 1890-ben került a német vezér-
kar élére, nem értett egyet Moltke elgondolásával. Keveselte
azt a *várható politikai és gazdasági eredményt*, amit Német-
ország a „sedáni győző” hadászati javaslata alapján ellenfelei-
vel szemben kierőszakolhat. Ő döntő győzelmet tervezett —
olyant, amellyel Franciaországot és Oroszországot feltétel nél-
küli békekötésre lehet kényszeríteni. Következésképpen —
Schlieffen a *támadó hadászat* híve, teoretikusa és szószólója
volt. Hadászati nézetei pontosan igazodtak a világalomra törő
német imperializmus politikai irányvonalához. Személyét ezért
— különösen a legagresszívabb politikai és katonai körökben —
nagy tisztelet és rajongás övezte. Merész és nagyvonalú terve
szinte tabunak számított a központi hatalmak országában, —
olyannyira, hogy a schlieffeni „*gyorslefolysú háború*” elmé-
letet még a világháború után is csak szőrmentén merték bí-
rálni, s a marnei hadjárat sikertelenségét teljesen az ifjabb
Moltke¹⁹ nyakába varrták, őt okolták a fájdalmas kudarcért,
mondván, hogy meggondolatlanul „felhígította” Schlieffen
gróf zseniális haditervét.²⁰

Ismeretes, hogy a schlieffeni terv — kétarcvonalas hábo-
rúval számolva — *két ütemben* tervezte a német fegyverek
győzelmét. Az első ütemben a német haderő túlnyomó — 7/8
— részének hat hét leforgása alatt meg kellett volna semmi-
síteni a francia hadsereget. Ez idő alatt a német erők fenn-
maradó — 1/8 — része az osztrák—magyar seregekkel együtt-
működve, védelmi hadműveleteket folytatva, feltartóztatja az
orosz hadsereg támadását és előnyomulását. A második ütem-
ben a nyugati hadszíntéren felszabaduló német hadtestekkel
megegyeztetett keleti frontnak ellentámadással meg kellett volna

¹⁷ Vö. G. Ritter „Der Anteil der Militärs an der Kriegskatastrophe von
1914.” — Historische Zeitschrift, 193. Bd., 1. Heft, August 1961.: 73—74. p.

¹⁸ Alfred von Schlieffen gróf (1833—1913), tábornagy; 1891—1906 a német
haderő vezérkari főnöke.

¹⁹ Helmuth von Moltke (1848—1916) tábornagy; 1906—1914. a német haderő
vezérkari főnöke; a marnei kudarc után betegségére való hivatkozással nyug-
díjazását kérte.

²⁰ Vö. G. Ritter i. m. 75. p.

vernie az orosz haderőt is. A győzelem elsősorban attól függött, hogy a belga területen előnyomuló, a francia várövezetet megkerülő csapást mérő német erők (6/7 rész) — Párizs átkarolásával — be tudják-e keríteni, meg tudják-e semmisíteni a francia hadsereget a tervezett időben. (Az angolokkal a terv nem számolt.)

A terv végleges formában 1905-ben készült el.²¹ *Feltételezte*, hogy Oroszország katonai potenciálja az orosz—japán háborúban kimerült, a kedvezőtlen oroszországi közúti és vasúti viszonyok miatt az orosz haderő felvonulása hosszú időt vesz igénybe, a német seregek Belgium területén komolyabb ellenállásba aligha ütköznek, a franciák nem fognak kitérni a döntő csata elől, — és Anglia semleges marad.

Schlieffen terve, amely már születésekor is tartalmazott *néhány bizonytalan tényezőt* (pl. Anglia semlegességének beszámítását, a francia hadvezetés tapasztalatlanságában való bizakodást), 1914-ben már *alig támaszkodott reális alapokra* (mivel az orosz haderő időközben regenerálódott, s a cári kormányzat sok millió rubelt áldozott a nyugatra vezető stratégiai útvonalak kiépítésére). Schlieffen spekulatív vonatkozásokban kétségtelenül figyelemre méltó tervében 1914-re tehát lényegében *csak a teória maradt meg — sok kockázattal és még több bizakodással!* Az ifjabb Moltke is csak toldozgatta-foltozgatta a tervet, igazgatott rajta a megváltozott viszonyoknak megfelelően, az alapkoncepciót, a „gyors lefolyású háború” gondolatát azonban meghagyta. De nem is tehetett mást, mivel a hadászatot alá kellett rendelni a német imperialisták agresziós politikai törekvésének.

Hadászati együttműködés a koalíciókon belül. A világháború történetével foglalkozó, s a háború után a volt központi hatalmak országaiban megjelent hadtörténeti munkák egyöntetűen azt állítják, hogy a centrális koalíció tagállamai (Németország és Ausztria—Magyarország) között csak rendkívül laza és terméketlen hadászati együttműködés létezett. S ez igaz. A politikai vonalat védelmező és a hadvezetést elmarasztaló szerzők véleménye szerint a katonai vezetők szubjektív érzéseiben, emberi magatartásában rejlett a hadvezetőségek torzalkodásának az oka. Ez az állítás viszont már nem felel meg az igazságnak, mert az egyes katonai vezetők önfejűsége, féltékenykedése, hiúsága, gőgössége, beteges önértzetessége stb. csak *motiválhatta* a hadvezetőségek közötti kapcsolatok mi-

²¹ Schlieffen a terven 1892 óta dolgozott, s azt 1812-ben, mint „valamiféle katonai testamentum”-ot, hagyta a német vezérkarra. — G. Ritter I. m. 74—76. p.

lyenségét, de bizonyos, hogy a vezérkarok együttműködését végső soron a koalíció tagállamainak önálló háborús törekvése határozta meg: az a politikai irányvonal és sajátosan külön állami érdek, amelynek érvényrejuttatásáért Németország és Ausztria—Magyarország háborúba lépett, manőverezett és kirtartott. A szerzők hivatkoznak az antanthatalmak példájára, akik a háború utolsó időszakában meg tudták teremteni az egységes fővezérletet. Említik ugyan, hogy széthúzó hatalmi törekvések az antant-koalíción belül is kifejezésre jutottak, de nem beszélnek arról, hogy a nyugati hatalmak egységes fővezérlete is csak akkor valósult meg, amikor a vezető hatalmak a háború utáni európai és gyarmati helyzet legfontosabb kérdéseiben úgy-ahogy már szót tudtak érteni egymással, keleti arcvonalukat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom likvidálta, észak-olaszországi arcvonaluk megszilárdult, s belátták, hogy a döntő győzelem kivívása érdekében a nyugati hadszíntéren egységes akaratra kell alárendelni a hadműveleti erőket.

A központi hatalmak. A német legfelsőbb hadvezetőség és az osztrák—magyar hadseregfőparancsnokság között mindjárt a háború kezdetén megtörtént az első összeütközés. Ez abból adódott, hogy a német vezérkar főnöke Conrad²² többszöri sürgetésére sem volt hajlandó támadásba parancsolni a kelet-poroszországi német hadsereget, jóllehet az offenzívát a haditervek együttműködésre vonatkozó határozványai írták elő.²³ S bár igaz, hogy Hindenburgnak²⁴ az osztrák—magyar erők hadműveleteitől független tannenbergi győzelme és a Mazuri tavaknál aratott sikere valóban elhárította a Kelet-Poroszországot közvetlenül fenyegető veszélyt, ez azonban az osztrák—magyar hadosztályokon nem sokat segített.²⁵ Amikor a németek „gyors lefolyású háború”-jának kudarca a marne-i hadjárat sikertelenségével és az állásháború kialakulásával bebizo-

²² Conrad von Hötzendorf gróf (1852—1925), tábornagy; 1906—1911., majd 1912—1917. az osztrák—magyar haderő vezérkari főnöke; 1917—1918. hadseregparancsnok az észak-olaszországi arcvonalon.

²³ Vö. Vajna Viktor—Náday István „Hadtörténelem”, Bp. 1935. 445—446. o.

²⁴ Paul von Hindenburg (1847—1934) tábornagy; 1914—1916. a németek keleti arcvonalának főparancsnoka; 1916—1918. a német haderő vezérkari főnöke; 1925—től köztársasági elnök; segítette Hitler hatalomrajutását.

²⁵ „Az a megoldási mód, melyet Conrad az osztrák—magyar hadsereg részére választott, nem volt eredménytelen. Az orosz túlerő előretörését végül is megállította, de ez irtózatos áldozatba került és az nemesek számbaillig — kb. 350 000 ember —, de ami különös süllyal esett latba, harci értékben sem volt többé pótolható... Ezt a veszteséget a hadsereg többé sohasem tudta kiheverni.” (Arz Arthur: „1914—1918, a központi monarchiák harca és összeomlása”, Bp. 1942. 26—27. o.)

nyosodott, Conrad azzal a javaslattal fordult Falkenhaynhoz,²⁶ a német vezérkar új főnökéhez, hogy a keleti hadszíntérre helyezték át a háború súlyát (ahol a mozgóháború megvívásának feltételei még meglevőknek látszottak), és egy úgynevezett „fordított schlieffeni terv”-vel először Oroszországgal szemben harcolják ki 1915 első felében a döntést. A monarchia vezérkari főnöke megígérte, hogy az orosz haderő szétverése, Oroszország kapitulálása után valamennyi nélkülözhető erejét a nyugati hadszíntérre irányítja.²⁷ Falkenhayn azonban, mivel nem tartotta lehetségesnek az orosz haderő teljes megsemmisítését és továbbra is a nyugati hadszíntéren várta a döntő csata eljövetelét, csak részben erősítette meg a franciaországi hadműveleti területről elvont hadosztályokkal a keleti arcvonalat, s csak hosszas vita után adta beleegyezését ahhoz, hogy Hindenburg — Conraddal együtt — az orosz seregek visszaszorítása céljából átmehet támadásba.²⁸ Nem vitás, hogy a német vezérkar főnökének „kifárasztó hadászat”-a ugyancsak a német junkerek érdekét fejezte ki, mert annak legközvetlenebb célja az ellenség távoltartása volt. Ausztria—Magyarországnak természetesen Oroszország leverése állott céljai középpontjában.

Olaszország hadbalépésével már közvetlenül osztrák területeket veszélyeztetett az ellenséges betörés. Conrad javaslata — az, hogy amíg az osztrák—magyar seregek szétverik az olasz haderőt, a németek vegyék át a keleti arcvonal védelmét — ismét elutasításban részesült a Legfelsőbb Hadvezetőség részéről.²⁹ Ugyanakkor Falkenhayn, hogy Németország közvetlen szárazföldi összeköttetést teremthessen Törökországgal és átszakítsa az antant záróövezetét, Szerbia leigázását szorgalmazta.³⁰ Jóformán még be sem fejeződtek a szerb területek meghódításaért végrehajtott hadműveletek, Falkenhayn parancsot adott a Szerbiában alkalmazott német hadosztályok gyülekeztetésére és elszállítására. Emiatt annyira elmergésedett a Hadseregfőparancsnokság és a Legfelsőbb Hadvezetőség között a viszony, hogy a vezérkari főnökök több mint egy hónapig még csak nem is találkoztak.³¹ A monarchia kénytelen volt saját erejével megszállni Montenegrót és Albánia egy

²⁶ Erich von Falkenhayn (1861—1922) tábornok; 1913—1914. német hadügy-miniszter; 1914 őszén kinevezik vezérkari főnöknek (1916 őszéig); 1916—1918. hadseregparancsnok különböző arcvonalakon.

²⁷ Vö. Vajna—Náday i. m. 517., 530., 542—544. o.

²⁸ Uo.

²⁹ Vö. uo. 544., 570—572. o.

³⁰ Uo.

³¹ Vö. Czékus Zoltán „Az 1914—18. évi világháború összefoglaló történelme”, Bp. 1930. 262—263. o.

részét. E hadművelettel Ausztria—Magyarország Olaszországot akarta leszorítani a Balkán-félszigetről, s az Adriai-tenger kijáratát, az Otranto-tengerszorost szerette volna ellenőrzése alá vonni. Conrad, hogy elhárítsa az Ausztriát közvetlenül fenyegető olasz veszélyt, azzal az indítvánnyal fordult a Legfelsőbb Hadvezetőséghez, hogy mindenekelőtt Olaszországra mérjenek közösen megsemmisítő csapást, s csak azután menjenek át — ugyancsak közösen — ellentámadásba nyugaton.³² A tárgyalások azonban már eleve meddőkné bizonyultak, mivel Falkenhayn nem tudta és Németország védelmét tekintve nem is akarta tekintetét a nyugati hadszíntérről elfordítani. S miközben Falkenhayn nyugaton működésbe hozta a „verduni vízszivattyú”-t a francia haderő elvezetése céljából, Conrad parancsára viszont lázas előkészületek folytak az olasz hadsereg bekerítését célzó dél-tiroli offenzívához. Az erőket Németország is, a monarchia is a keleti és a déli hadszíntérről szedte össze. Csakhogy Falkenhayn sem, Conrad sem tudta kitűzött célját elérni, mert amikor a központi hatalmak meggyengített keleti arcvonalát Luck—Oknanál a Bruszilov tábornok³³ vezette orosz offenzíva átszakította, Verdunnél is, Asiagónál is be kellett szüntetni a hadműveleteket és minden nélkülözhető hadosztályt Volhyniába kellett irányítani. „Külön utakon keresik a sikert. Az egyik Asiagónál, a másik Verdunnél, és azután Lucknál találkoznak” — jegyezte meg találóan a Hadsereg főparancsnokság részéről a Legfelsőbb Hadvezetőséghez összekötőként vezényelt Cramon tábornok.³⁴ Amikor 1916 júniusában az orosz „gőzhenger” Bruszilov parancsára pusztító lavinaként zúdult a német—osztrák—magyar csapatok állásaira, Conrad bizonyos volt Románia hadüzenetében is, és preventív háborút indítványozott ellene. Ismét Falkenhayn volt az a személy, aki elvetette Conrad javaslatát.³⁵ Persze, a kérdés háttérében megint csak nem a két vezérkari főnök szubjektív érzései, hanem a két központi hatalom közvetlen politikai és gazdasági érdekei állottak, és határozták meg a hadvezetőségek állásfoglalását. Ugyanis Magyarországot közvetlenül veszélyeztette a nacionalista jelszavak mögött felemelkedő román imperializmus, de a monarchia imperialistái román területekre, olajforrásokra vetettek szemet. Németország-

³² Uo. 270—274. o.

³³ Alekszej Alekszejevics Bruszilov (1853—1926) tábornok; 1916-ban az orosz haderő délnyugati arcvonalának parancsnoka, 1917-ben az orosz hadsereg főparancsnoka.

³⁴ Czékus Z. i. m. 298. o.

³⁵ Aggházy Kámil és Stefán Valér „A világháború (1914—1918)”, Bp. 1934. 217. o.

nak viszont közvetlen hódítási szándéka nem volt Romániával szemben, de a román gabona és olaj a német import állandó tételét képezte. Amíg tehát Németország Románia jóakarátú semlegességét igyekezett fenntartani, addig Ausztria—Magyarország a délkeleti szomszéd leigázásával vélte elérni a maga hasznát.

1916 őszen már nagyon sok jel mutatott arra, hogy a központi hatalmak nem fogják győzelemmel befejezni a háborút, — nyilvánvaló volt, hogy az eredetileg kitűzött háborús céljaikat el nem érhetik. De mert veszíteni sem akartak — hivatkozva a hadseregeik által megszállott területek zálogjellegére —, a háború kitörése előtti területi status quo fenntartásának javaslatával megegyezéssel békét ajánlottak fel az antanthatalmaknak.³⁶ Annál is inkább, mert a német és az osztrák—magyar uralkodó osztályok a remélt békekötés adta lehetőségeket akarták kihasználni — amíg nem késő — arra, hogy az észrevehetően fellendülő forradalmi és nemzeti függetlenségi mozgalmakat a viszonylag épségben maradt hadseregeikkel erőszakosan elnyomják. Hadászataikat természetesen és lényegében az új viszonyok és az új követelmények határozták meg, vagyis: megszilárdítani az arcvonalakat, megővni hadseregeiket, — esetleg úgy, hogy közben hadművelési sikereket is kiharcolva „meggyőzzék” ellenfeleiket fegyveres erőik „legyőzhetetlenségéről”. (Említést érdemel viszont az a tény, hogy a németek 1917-ben hadászati sikert szerettek volna elérni a korlátlan tengeralattjáró-háború megindításával, kísérletük azonban csődöt mondott.³⁷) Am, az egy akaratkak alárendelt együttműködés ezúttal sem valósulhatott meg. Ausztria—Magyarország részéről olyan szeparatista törekvések jelentkeztek a koalíción belül, amelyek majdnem a nyílt szakításig vezettek. Ezeknek az volt a céljuk, hogy a monarchia politikai és katonai különvéleményét igazolják a nyugati hatalmak felé. Annak, hogy Ausztria—Magyarországnak mégsem sikerült különbékét kötni az antanttal, több oka volt.

Egyesek azzal magyarázták az osztrák—magyar uralkodó osztályok határozatlanságát, hogy a monarchia különbékére

³⁶ Pilch Jenő „A világháború története”, Bp. é. n. 38. o.

³⁷ Az antanthatalmak — hadiflottájuk főlényes erejére támaszkodva — tengeri blokádot alá vettek a központi hatalmak országait. Németország és Ausztria—Magyarország flottája nyílt tengeri ütközeteket nem kezdeményezhetett, ezért a tengeralattjárók felhasználásával kívánták az antant blokádját áttörni. Németország az 1916 őszen megindított „cirkáló”-háborúval még csak taktikai eredményekre törekedett, 1917. február 1-én megindított „korlátlan tengeralattjáró háború”-nak viszont már hadászati célkitűzése volt: a német tengeri flotta vezérkari főnökének számításai szerint öt hónap alatt békére lehetett volna kényszeríteni Angliát hajóterének elsüllyesztésével. (Vajna—Náday i. m. 668. o.)

hajló vezetői — a Németországgal való nyílt szakítás esetére — feltételezték Ausztria—Magyarország német katonai meg szállását. Nem valószínű, de valamilyen katonai ellenrend szabály foganatosítása nem látszott lehetetlennek, mivel a német haderő ténylegesen ellenőrzése alatt tartotta úgy a keleti, mint a déli arcvonalat. A hadműveletek vezetése 1914 őszétől kezdve folyamatosan és szinte észrevétlenül, de a Hadsereg főparancsnokság hallgatólagos beleegyezésével a német tábornokok kezébe ment át Volhyniában is, Galíciában is, Románia területén éppúgy, mint a Balkánon, — anélkül, hogy Németország és a monarchia között a maga nemében szoros hadászati együttműködés jött volna létre. A német hadosztályok és hadtestek fokozatosan beékelődtek az osztrák—magyar seregek harcrendjébe, s ez az állapot a monarchia katonai cselekvési szabadságát eleve kérdésessé tette. A legfontosabb hadműveletek vezetését is csak formálisan tartotta kezében a Hadsereg főparancsnokság vagy valamelyik osztrák—magyar arcvonalparancsnokság, s azokat ténylegesen a kombinált német—osztrák—magyar erők német parancsnokai irányították. A gorlicei áttörést végrehajtó 11. hadsereget például közvetlenül a Hadsereg főparancsnokságnak rendelték alá, de Mackensen hadseregparancsnok csak a Legfelsőbb Hadvezetőség előzetes beleegyezésével adhatta ki a hadművelet végrehajtására vonatkozó parancsokat.³⁸ A Szerbiát leigázó német—osztrák—magyar—bolgár kombinált haderő főparancsnoka ugyancsak Mackensen³⁹ lett.⁴⁰ Az 1916. évi erdélyi hadműveletek során Arz⁴¹ tábornok 1. osztrák—magyar hadseregét is Falkenhayn nak rendelték alá, amikor pedig a székelyföldi hadsereg csoport élére Károly trónörökös⁴² állították, vezérkari főnökül Seeckt német tábornokot⁴³ nevezték ki.⁴⁴

Nem sikerült tehát a zavarmentes, szoros együttműködés és az egy akaratot kifejező egységes fővezérletet megteremteni 1917—18-ban sem, amikor pedig Falkenhayn helyett már

³⁸ Czékus Z. i. m. 180. o.

³⁹ August von Mackensen (1849—1945) tábornagy; 1915 őszétől a központi hatalmak balkáni haderejének parancsnoka; Hitler hatalomrajutását támogatta.

⁴⁰ Czékus Z. i. m. 241. o.

⁴¹ Arthur Arz von Straussenburg (1857—1935) vezérezredes, 1917 márciusától az osztrák—magyar haderő vezérkari főnöke.

⁴² Ferenc József halála után, 1916 december végétől 1918 őszéig IV. Károly néven magyar király (1887—1922); 1921-ben két ízben visszatért az országba, de trónját nem foglalhatta el, a Madeira szigetre száműzték.

⁴³ Hans von Seeckt (1866—1936) tábornok; 1923-ban a németországi forradalmi mozgalmak leverésében vezető szerepet töltött be; 1934—1935: Csang Kai-sek katonai tanácsadója.

⁴⁴ Czékus Z. i. m. 314., 326., 328. o.

a legendás hírű Hindenburg, Conrad helyett pedig Arz töl-
tötte be a vezérkari főnöki tisztséget. Ez is meggyőzően szem-
lélteti azt a tényt, hogy a koalíción belüli hadászati együtt-
működés tartalmát és formáit korántsem a hadvezérek szim-
pátiája, szubjektív erényei vagy hibái határozzák meg, hanem
azok a politikai erők, amelyek közvetlenül érdekeltek a há-
ború eredetileg kitűzött céljaiban és várható eredményeiben.

Az *antant*. Az antanthatalmak katonai, hadászati együtt-
működése jobban sikerült, mint ahogyan az a centrális koalí-
ción belül csak felemás módon valósulhatott meg, — jóllehet
Franciaország, Anglia és Oroszország között sem volt teljes
az egyetértés. Az antant egységesebb katonai fellépését és
kevesebb súrlódásos együttműködését nagyban elősegítette a
német militarizmusban rejlő veszély felismerése, s annak ha-
tására egyelőre fékezni tudták a koalíción belüli összeütkö-
zéseket.

Az antanthatalmak hadászati együttműködésének meg-
tervezése és megszervezése azokon a rendszeresen (és eseten-
ként) megtartott haditanácskozásokon történt meg, amelyeken
rendszerint a tagállamok miniszterelnökei és vezérkari főnö-
kei vettek részt.⁴⁵ A megbeszéléseken mérlegelték a hadszín-
tereken elért eredményeket, megvitatták a kudarcok okait,
meghatározták a hadászati feladatokat. A hadászati együtt-
működés tartalma vagy — rendszerint az általános helyzetből
kiindulón — *egyidejű offenzíva*, vagy — igen gyakran, több-
nyire a konkrét helyzethez igazodó — *tehermentesítő támadás*
volt; azzal a határozott céllal, hogy a központi hatalmak kény-
telenek legyenek erőiket megosztani, tartalékaikat szétaprózni,
a csapatokat ide-oda küldözgetni, — egyszerűen: az antant Né-
metországot és Ausztria—Magyarországot mindenképpen bele
akarta szorítani (és bele is szorította!) a többarcvonalas háború
„kutyaszorítójába”.

Az egyes hadműveleteket — a rögzített hadászati követel-
ményeknek megfelelően, viszont már az arcvonalparancsnokok
(a nemzeti hadseregek főparancsnokai) tervezték, szervezték és

⁴⁵ 1915. április 10: Haig, az angol haderő főparancsnoka először találkozik
Foch-val, a francia haderő észak-franciaországi hadseregcsoportjának parancs-
nokával; 1915. december 23: Haig először találkozik Joffre-val, a francia haderő
főparancsnokával; haditanácskozás: 1916. III. 12. Chantilly, 1916. V. 31. Dury, 1916.
VI. 9. London, 1916. VIII. 27. Saleux, 1916. XI. 15. Párizs, 1917. I. 29. Petrográd,
1917. II. 26. Calais, 1917. V. 4. Párizs, 1917. IX. 25. Bouloque, 1917. XII. 1. Ver-
sailles (a „szövetségi legfelsőbb haditanács” első ülése), 1918. I. 24. Compiegne,
1918. I. 29. Versailles, 1918. V. 14. London, 1918. VI. 2. Abbeville, 1918. VII. 1. Ver-
sailles.

vezették, akik ténykedéseikért és mulasztásaikért azután saját kormányaik felé tartoztak felelősséggel.⁴⁶

Bizonyos, hogy az antanthatalmak hadászati együttműködése sem volt mentes az esetenkénti kisiklásoktól, — s ha valamelyik tagállam hadvezetősége a katonai határozványoktól eltérően intézkedett, akkor annak is hatalmi érdekkülönbség volt az oka. Oroszországnak például a francia—orosz szövetségi szerződés katonai konvenciói szerint Németország ellen kellett volna felvonultatni az erők nagyobbik részét. A cári hadvezetőség e kötelezettségnek azonban csak részben tett eleget, mert a főcsapást majdnem minden esetben az osztrák—magyar csapatok arcvonalán mérte. Hivatkozott arra, hogy a Monarchia seregeinek ellenállóereje gyenge s a galíciai arcvonal átszakítása meg fogja könnyíteni az eredetileg kitűzött hadászati feladat végrehajtását is. Valójában azonban Oroszország elsődlegesen Ausztria—Magyarországot, a cárizmus és az orosz imperializmus balkáni riválisát akarta szétzúzni.⁴⁷

1918 tavaszán, amikor a németek — utolsó erőfeszítésként — heves támadásokat kezdeményeztek a nyugati hadszíntéren, az antant haditanácsa azzal a feladattal bízta meg Foch francia tábornokot,⁴⁸ hogy a „nyugati hadszínhelyen a szövetségesek hadműveleteit összhangba hozza”. Nem sokkal később Foch tá-

⁴⁶ Haig: „hangsúlyoztam, hogy Joffre főparancsnoknak nem vagyok alárendelve. Ez nem jelent ellentétet, mert én, amikor saját parancsaimat kiadom, alávetem magam stratégiai kérdésekben Joffre kívánságának”. (1915 december); „hangsúlyoztam, hogy a brit hadsereg tevékenységéért kizárólag a brit kormány-nak vagyok felelős. Ha el is fogadom a tervet (amit a szövetségesek haditanácsa elfogadott), azt alkalmaznom kell a csata közben megváltozott helyzethez”. — A. D. Cooper „A nyugati hadszíntér” (eredeti angol cím: Haig/, Bp. é. n. 144., 178. p.

⁴⁷ Vö. Maurice Paléologue „A cár országa a nagy háborúban”, Bp. é. n. I. k. 133—136. o.

Továbbá: 1. Anglia a La Manche csatornán át volt a legkönnyebben sebezhető, ezért az angolok kizárólag Flandriában, Belgium területén akarták felhasználni hadseregüket és tiltakoztak minden olyan indítvány ellen, amely akár Olaszországban, akár a Balkánon kívánta, alkalmazni az angol csapatokat — Franciaországnak viszont a balkáni hadműveletek sikere állt érdekében. (A. D. Cooper I. m. 168—169. o.) — 2. Az orosz imperializmus Lengyelországot annektálni akarta; ez ellen Franciaország tiltakozott — mire „Lengyelországot illetően Szasonov igen nyomatékos formában utalt rá, hogy milyen veszedelemben fogrog a szövetség, ha a francia kormány, bármily tapintatosan is, beleavatkoznék a lengyel kérdésbe.” (M. Paléologue I. m. II. k. 274. o.) — 3. 1916. július 23-án az antanthatalmak megegyeztek Romániával, hogy a román főerők a Dunától délre Bulgária ellen támadnak; amikor viszont Románia belépett a háborúba, a román hadsereg főerői a Monarchia ellen fordultak. (M. Paléologue I. m. III. k. 54., 125—126. o.)

⁴⁸ Ferdinand Foch (1851—1929) marsall; 1917-ben a francia haderő vezérkari főnöke; 1918 márciusától a szövetséges hadsereg főparancsnoka; ő fogalmazta meg az 1919. évi párizsi békekonferencia katonai határozatait.

bornokot már főparancsnokká nevezték ki, s a Haig,⁴⁹ Pétain⁵⁰ és Pershing⁵¹ tábornokok vezetése alatt álló angol, francia és amerikai hadseregeknek az ő parancsait végre kellett hajtaniuk.⁵²

Általános következtetések az első világháború koalíciós jellegéből fakadó hadászati kérdések bírálata alapján. Az eddig elmondottak alapján — természetesen az előadásból időszűke miatt kimaradt történeti jelenségeket is figyelembe véve —, röviden az alábbi általános következtetéseket vonhatjuk le a koalíciós hadviselés hadászatára vonatkozóan:

Az imperialista koalíciók éppen hódító és rabló törekvések, politikájuk miatt nem képesek tartósan megszervezni és végig vinni hadászati együttműködésüket; a hadászati együttműködés tartalmát és formáit alapvetően sohasem az egyes hadvezérek szubjektív gondolat- és érzésvilága, hanem a kitűzött háborús cél egyértelműsége (vagy annak hiánya) határozza meg; a szövetséges hadseregek súrlódástól mentes hadászati együttműködésének fundamentuma a tagállamoknak a háború végélcéljában kifejezésre jutó politikai érzékenységük; a kölcsönös bizalom és az önkéntes alárendelés elve alapján létrehozott fővezérellet az egységes akarat leghatásosabb szervezeti formája.

II. A korszerű haditechnika tömeges alkalmazásának szerepe a harc megvívásában

Az első világháború katonai előkészítésében jeleskedő vezérkari főnökök, hadseregfelügyelők és más magasabb beosztásban szolgálatot teljesítő tábornokok és tisztek érthetően sokat foglalkoztak a hadászat kérdéseivel, amely gondolatok azután a haditervekben öltöttek testet. Tervezgetéseik során sok mindenre gondoltak, sokfajta szempontot figyelembe vettek, sokféle nehézséggel számoltak, képzeletük mégis csak részben tudta

⁴⁹ Douglas Haig (1861—1928) tábornoszernagy; részt vett Anglia szudáni, dél-afrikai, indiai katonai akcióiban; a világháború kezdetén hadtestparancsnok, majd (1915-től) az angol expedíciós hadsereg főparancsnoka.

⁵⁰ Henri Philippe Pétain (1865—1951) marsall; 1917—1918-ban a francia haderő főparancsnoka; 1940. április 16-án miniszterelnök, kapitulált a németek előtt és a vichyi kormány élére került; 1944-ben halálra ítélték, de De Gaulle életfogytiglani börtönre változtatta a halálos ítéletet.

⁵¹ John Joseph Pershing (1860—1948) tábornok; 1917-ben az Európába áthajózott amerikai hadsereg főparancsnoka; 1921—1924-ben az amerikai haderő vezérkari főnöke.

⁵² Konkrét formában először 1917 februárjában vetődött fel az egységes fővezérellet kérdése. Ez ellen Haig határozottan tiltakozott. — 1917. november 4-én elhatározták a „szövetségi közeli legfelsőbb haditanács” felállítását. — Amikor 1918 tavaszán a németek ismét megközelítették a francia fővárost, s a brit—francia hadsereget a kettészakítás veszélye fenyegette, Fochot kinevezték főparancsnoknak (1918. március 24.) — A. D. Cooper i. m. 234—235., 327., 377—378., 382—383. o.

előrelátni a jövőt, az újat. A fejlődő technika egyes új eredményeinek hadicélokra való felhasználását csak esetlegesen tervezték,⁵³ mindössze a géppuskák és a gyorstüzelő tüzérségi lövegek tömeggyártását szorgalmazták. Ez a jelenség összefüggésben volt azzal is, hogy a hadászat és a harcászat terén sem gondoltak lényeges változtatásokra, s a hadműveletek várható lefolyását még az úgynevezett „manufakturális hadviselés” normáival mérve képzelték el. Például a német militaristák teóriája szerint — éppen a nagy tömegek, a nagy távolságok és a gyorsan végrehajtandó manőverek következtében — a hadvezér zsenialitásának elsősorban és főképpen a háború, a hadjárat megtervezésében, megszervezésében és az akciók kezdési idejének helyes megválasztásában kell megmutatkoznia, — menet közben az lesz a hadvezér feladata, hogy gondoskodjon az utánpótlásról és hősiességre lelkesítse a katonákat. Jellemző, hogy Moltke sem vezette 1914 őszén a Franciaország elleni hadjáratot, ennek következtében a tervezett nagy csapás — előre nem számított nehézségek miatt — egymással csak lazán összefüggő hadműveletekre töredezett a hadseregparancsnokok egyéni helyzetmegítélése és elhatározása szerint.⁵⁴

A nem várt állásháború kialakulása után a hadviselés „manufakturális” jellege fokozatosan a háttérbe szorult és a *korszerűsödő haditechnika viszonylagosan tömeges alkalmazásával új szakasz kezdődött a háborúk történetében: a háborúk gépi korszaka.*

A négy esztendőn át tartó elkeseredett küzdelem arra kényszerítette a hadviselő feleket, hogy az emberi és teremtő erejét is maximálisan a háború szolgálatába állítva fokozzák a hadseregek ütőképességét a támadásban és növeljék ellenálló szilárdságát a védelemben. Ilyen törekvések eredményeképpen jelentek meg azután — viszonylagosan tömeges mennyiségben — azok a még kezdetleges, de új fegyverek és harceszközök a harcmezőn, amelyeknek tökéletesítése és valóban tömeges legyártása után *új fegyvernemekkel* gazdagodtak a fegyveres erők. Annak állandó szem előtt tartásával, hogy miként lehetne a fegyveres harcot még hatásosabban és eredményesebben meg-

⁵³ 1906: „Nálunk (Ausztria—Magyarországban) még nincsenek állandóan szer-
vezett géppuskás osztagok... már rendszeresítve vannak Angliában, Németország-
ban, Oroszországban; kísérleteznek Franciaországban és Olaszországban...” (A
hadsereg; képes folyóirat — Arad 1906., 12. sz. 293. o.) — 1910: „Így tehát kétsé-
gen kívül a kormányozható léghajó lesz a biztosabb bombavető. A repülőgép
tehát egyelőre főleg csak felderítő és megfigyelő feladatokra használható”. (A
hadsereg... 1910. 10. sz. 141. o.) — 1914 november: „Aktív harceszközként a repülő-
gép kevésbé jön számításba.” (Külügy-hadügy; hetilap, Bp. 1914. november 24.)

⁵⁴ Vö. Mészöly J.: II. Vilmos „hulló levelei”, Bp. 1933. 39—40. o.

vívni, természetesen megváltozott a hadseregek szervezése és harcmódja is.

A géppuska. A XIX. század vége felé, amikor megkezdődött a gyalogság átfegyverzése az 5—8 töltényt befogadó ágytáras ismétlődő puskákkal, a fegyverkonstruktőrök sorozatlövő puska megszerkesztésére fordították alkotni vágó is jelent a géppuska.⁵⁵ Az új gyalogsági nehéz-fegyver, a nagyobb lőtávolságból és tűzgyorsaságból fakadó előnyök miatt — valamennyi hadseregben rendszeresítésre került.⁵⁶ Jól használták már az orosz—japán háborúban is, de igazán közkedvelt, egyben rettegett fegyver *valójában* csak a világháborúban lett, amikor a géppuskák a védelem gerincét képezték.⁵⁷ A géppuska óva intette a parancsnokokat attól, hogy a gyalogos egységek tüzérségi előkészítés nélkül és sűrű tömeg-rohammal támadjanak a jól kiépített ellenséges védőállásokra. Az állás-háború időszakában már a tüzérség is konkrét feladatokat kapott az ellenséges géppuskák leküzdésében. A harcba vetett harckocsik az ellenséges géppuska-félszkek megsemmisítésére fordították elsősorban figyelmüket. Amikor a Somme-menti nagy „anyagcsatákban” az angol—francia hadseregek tüzérségi tüze teljesen szétrombolta a németek állásait, a szinte véletlen folytán épségben maradt német géppuskás osztagok képesek voltak megtörni a biztos győzelem reményében támadó antant-csapatok rohamát és biztosítani azt, hogy a saját tartalékok új és szilárd védelmet szervezzenek. Nem csoda, ha valamennyi hadvezetőség arra törekedett a háború folyamán, hogy növelje a csapatok géppuska-állományát. E törekvést indokolta az a körülmény is, hogy a háború második felében az élő erők pótlása már egyre nehezebben sikerült, a zászlóaljok létszáma jelentősen lecsökkent, ugyanakkor a csapatok tüzerejét fokozni kellett, s az arcvonal-szélességek sem csökkentek. Amíg a világháború kitörésekor a

⁵⁵ Az első (nehéz-) géppuskát Hiram Maxim (USA) szerkesztette. Később (típusok): Bergmann, Hotchkiss, Browning, Colt, Rekl, Odkolek, Cli-Rigotti, Skoda, Schwarzlose.

⁵⁶ Ausztria—Magyarország	8,0	mm	Schwarzlose
Németország:	7,9	„	Maxim
Törökország:	7,65	„	„
Olaszország:	6,5	„	„
Oroszország:	7,62	„	„
Franciaország:	8,0	„	Hotchkiss
Anglia:	7,7	„	Maxim
Belgium:	7,65	„	„
Szerbia—Montenegro:	7,62	„	„

(A hadsereg . . . 1915. II. sz. 177. o.)

⁵⁷ Vö. Összegyűjtött haditapasztalatok. — A XXI. hadtest-, ezred-, zászlóalj- és századparancsnokainak tapasztalatai alapján összeállítva. Titkos! M. kir. honvédelmi miniszter 25.896. sz. eln. 1/1917. Bp. 1918. április hó, 5—8. o.

zászlóaljak átlag 2—4 (nehéz-) géppuskával rendelkeztek, addig 1918-ban már 8—16 (nehéz-) géppuska és könnyűgéppuska (golyószóró⁵⁸) egészítette ki a gyalogos lövészek puskatüzét

A gáz. A harcoló felek sok mindent elkövettek annak érdekében, hogy az arcvonalak áttörésével megrendítsék az állásrendszerekkel megerősödött védelmeket és megteremtsék az 1914-ben kudarcot vallott mozgó-háború új feltételeit. Az alkalmazott módszereknek az volt az elsődleges céljuk, hogy az arcvonal áttörésre kiszemelt szakaszán — az ellenség harcképtelenné tételével és megsemmisítésével — megszüntessenek minden ellenállást a saját erők útjában. E célból használták a gázt is.

Kezdetben inkább csak az ingerlő („kékkeresztes”) harc-gázok alkalmazására került sor. Később azonban a mérgező, az élő szervezetet elpusztító vegyi anyagokat is harcba vetették (az úgynevezett „sárgakeresztes” gázokat, a német Lost-ot, a francia Yperitet, az angol mustárgázt). Először a fejlett német vegyipar bocsátott a harcoló hadsereg rendelkezésére nagyobb mennyiségben harcgázt, amit az első ízben és tömegesen 1915 tavaszán (az yperni támadásnál) használt fel.⁵⁹

A harcgáz célbajuttatása fúvóeljárással, vagy tüzéségi lövedékek formájában történt. Fúvóeljárással — kedvező szélirány esetén — rendszerint a védelemben levő ellenség első állásaira juttaták el a gázt; tüzéségi gázlövessel pedig az ellenséges tüzéségi tüzelőállásokra mérték csapást. Ez utóbbinak abban rejlett nagy jelentősége, hogy a gázlövédék nagyobb területet fogott le, mint a hagyományos tüzéségi romboló gránát hatása, — következésképpen kevesebb lőszerfelhasználással gyorsabban ki lehetett kapcsolni a harcból az ellenség ütegeit. Egyébként a tüzéségek különös előszeretettel alkalmazták a vegyes gránátok célbajuttatását, melynek során a romboló és vegyi harcanyaggal töltött lövedéket lőtték — rendszer nélkül — a leküzdendő célokra és a birtokba veendő terepszakaszokra. E módszerrel főként a bizonytalansági tényező szerepét kívánták fokozni a szemben álló felek.

A harcgáz bénító és pusztító, valamint nagy területet le-

⁵⁸ Lewis ezredes (USA) szerkesztette az első valóban golyószórót (ún. könnyűgéppuskát) a világháború első éveiben. A cső fölött körben forgó tölténytárban 50 töltényt helyeztek el; a golyószóró súlya 12 kg volt. Tömeggyártására Angliában került sor. — A központi hatalmak országában a (nehéz-) géppuskákat alakították át „golyószóróvá”.

⁵⁹ Ypernél: a németek 100 000 kg klórgázt fújtak az ellenség 6 km-es arcvonalszakaszára; az angolok vesztesége: 15 ezer gázmérgezett (ebből 5 ezer halott). Pílich I. i. m. 319. o.

fogó hatásának felismerése⁶⁰ azután arra ösztönözte az imperia-
lista államokat, hogy nagy gondot fordítsanak a harcgázok tö-
meges termelésére. Hogy a második világháborúban mégsem
került sor a harcgáz alkalmazására, annak az a magyarázata,
hogy egyrészt a harcgázokat eltiltó genfi egyezmény⁶¹ ismer-
ték a népek is és lehetetlen volt e körülményt figyelmen kívül
hagyni, másrészt pedig — viszonyossági alapon tekintve — még
a fasiszta Németország is rendkívül kockázatos dolognak tekin-
tette a harcgázok harcba vetését.

A harckocsi. A védelem állásrendszerének műszaki megerő-
sítése és tűzrendszerének alapos megszervezése következtében
még a leghevesebb tűzérési előkészítés sem tudott olyan rést
ütni az arcvonalon a rohamozó gyalogság előtt, hogy annak
támadása meg ne akadt volna az épségben maradt géppuskák
és más gyalogsági fegyverek újjáéledő tűzében. Hiányzott az a
fegyver, az a harci eszköz, amely a támadásokat átsegíthette
volna a „holtpontokon” és az ellenség gyalogsági (részben tű-
zérési) tűzével dacolva biztosította volna az előnyomulás len-
dületét, vagy éppen a támadás viszonylag zavartalan átszerve-
zését. Ilyen körülmények szülték a „mozgó vár” gondolatát,
amely azután gyakorlatilag a harckocsik formájában realizáló-
dott a világháború folyamán.

Először az angol „tankok” jelentek meg a nyugati hadszí-
ntéren,⁶² de hamarosan francia harckocsikkal is benépesültek a
franciaországi csataterek, — Németország azonban csak 1918-
ban tudta gyalogos csapatainak harcát az új harceszközzel —
szerény keretek között — támogatni.⁶³

Az első sorozatban legyártott angol „Mark I” típusú harc-
kocsik 1916. szeptember 15-én nagy riadalmat keltettek a né-
metek soraiban. A robosztus, rombold alakú acélszörnyek azon-
ban még nagyon lassúaknak bizonyultak, könnyen meghibásod-
tak és majdnem egytől-egyig a gyalogságtól elmaradozva, hasz-
navelhetetlenül heverték szerteszét a harcmezőn. Az antant ka-
tonai vezetői azonban a kedvezőtlen kezdet ellenére is jövőt lát-
tak a harckocsikban és még szenvedélyesebben szorgalmazták

⁶⁰ A vegyi harcanyagokkal végrehajtott támadások következtében az első
világháborúban pl. 75 752 amerikai, 180 981 angol, kb. 190 000 francia, 78 663 német
katonai vált időlegesen vagy tartósan harc képtelenné (sérült vagy halt meg). A
hadviselő felek összes gázszerűltje (vesztése) kb. 880 ezer fő volt. (De Sgardelli
C.: A világháború kézikönyve, 1914—1918. Bp. 1935. 367. o.)

⁶¹ Vö. Weininger László V. „Gázháború és nemzetközi jog”, Bp. 1928. 66—

68. o. ⁶² Az angol harckocsikísérletek a legnagyobb titokban folytak. A kísérleti
telepeket „életveszélyes lőter” táblákkal jelölték, a harckocsikat pedig „vízhordó
kocsik”-nak, tankoknak nevezték. (Pilch i. m. 316. o.)

⁶³ Az angoloknál: Mark I—IX., Whippet; a franciáknál: Schneider, St. Cha-
mond, Renault, Peugeot; a németeknél: A 7 V Wagen, K—Wagen. (Uo. 316—318. o.)

a konstrukciós hibák kijavítása utáni példányok sorozatgyártását. Az 1917 novemberében lezajlott cambra-i csatában már egyszerre 360 antant harckocsi rohanta meg meglepetésszerűen, a támadás tüzérségi előkészítése nélkül a német csapatokat. Bebizonyosodott, hogy a harckocsik tömeges harcbevételére harcászati méretekben már az első világháború alatt feltétlenül sikerre számíthat. Nyilvánvaló volt, hogy a harckocsik sebességének fokozásával jelentősen fel lehet gyorsítani a támadás ütemét, hogy a lánctalpak megfelelő kialakításával a terepadályok okozta nehézségek — az ésszerűség határain belül — a minimumra csökkenthetők, hogy a harckocsik megfelelő harcrendbe való tagozásával és felfegyverzésével jelentős mértékben növelhető az élő erők lököereje és a támadás térbeli kitérítése.

Azokat a harckocsikat, amelyeket csak géppuskákkal fegyvereztek fel, „nő”-tankoknak nevezték; „hím”-tankok viszont azok a harckocsik voltak, amelyekbe lövegeket is beépítettek. A páncélzat vastagsága 5—8 mm, a hatósugár pedig 37—130 km között váltakozott. Amíg az első angol—francia harckocsik — az alapötletből kiindulva — nagy testű és lomha eszközök voltak, addig az 1917/18-ban legyártott és tömegesen harcba vetett tankok, éppen a harcéri tapasztalatok figyelembevételével, már könnyűségükkel, mozgékonyosságukkal és gyorsaságukkal hívták fel magukra az érdeklődést.⁶⁴ Tömeges alkalmazásuk jobban megfelelt a kitűzött céloknak és a harcászati követelményeknek, — és század-zászlóalj-dandár szervezésben már önálló fegyvernemként jelentek meg.

A repülőgép. A hadműveletek térbeliségének megnövekedése megmutatkozott abban is, hogy a szemben álló hadviselő országok nemcsak a szárazföldön és a tengereken, de a levegőben is összemérték erejüket. A hadviselés módjának változásai szükségszerűen háttérbe szorították a léghajókat, a léggömböket s az új követelmények a repülőgépeket helyezték előtérbe.

1914 augusztusában az antant országok 404, a központi hatalmak pedig csak 260 repülőgéppel léptek be a háborúba.⁶⁵ A másfélszeresen kedvezőbb repülőgép-ellátottság kezdetben persze még nem jelentett döntő fölényt az antant számára a központi hatalmakkal szemben, mivel a háború első hónapjaiban főképpen csak felderítésre használták a „légjáró” gépeket. Annál is inkább, mert a távolfelderítésre kiküldött lovashadosztályok egyáltalán nem tudták végrehajtani feladatukat.

⁶⁴ Vö. uo. 315—319. o.

⁶⁵ Uo. 269. o.

1915-ben azután — a tökéletesebb felderítő repülőgépek alkalmazásával párhuzamosan — megkezdődött a vadász- és bombázógépek mind tömegesebb harcba vetése is. A repülőgépgyártás növekedésére jellemző, hogy 1915-ben az antant 7300 sárkányt és 10 000 motort, Németország és a Monarchia pedig 4800 sárkányt és 5500 motort termelt. Legfejlettebb a francia repülőgépipar volt, s őt követte második helyen a német. Később az angol és az olasz repülőgépgyárak is erősen növelték termelésüket, — 1916-ban 15 700, 1917-ben 36 000, 1918-ban 64 200 darabot gyártottak az antant országai a központi hatalmak 9100, 21 000, 16 700 darabjával szemben. A nyugati hatalmak repülőgép-termelésének mennyiségi növekedése tökéletes légifölényt tudott biztosítani a németek légiflottájával szemben.⁶⁶

Amíg 1914-ben a repülőgépek óránkénti sebessége átlag 120 km, emelkedési magassága 1500—2000 m volt, a későbbi években már 8500 m-es emelkedés mellett 200 km/óra sebességgel tudtak berepülni az ellenség légrétebe.⁶⁷

A harci gépek először egyesével és párosával, majd raj-, szárad- és ezred-kötelékekben hajtották végre feladataikat. Feladataik közé tartozott: az ellenséges állások fényképezése és bombázása; az ellenséges csapatmozgások, tartalékok megfigyelése és bombázása; az ellenséges tüzérségi ütegállások felderítése és bombázása; az ellenség figyelő léghajóinak és léggömbjeinek elpusztítása; az ellenséges repülőgépek leküzdése; az ellenség ipari központjainak, vasúti csomópontjainak, kikötőinek és erődítményeinek bombázása; a saját tüzérség tüzeinek megfigyelése, vezetése és a saját harcterület légi biztosítása.

A repülőgépekkel — az arcvonalak átrepülése által — sikerült a harcselekményeket áthelyezni a hadművelleti mélységbe, sőt egyes gépek a működési hatósugár növekedésével az ellenség hátsóterületét is közvetlenül veszélyeztették.

A gépköcsi. A modern háborúban — amikor a hadművelleti cselekmények napok, sőt órák alatt új helyzeteket teremtenek az arcvonalak különböző szakaszain és a hadászati tartalékok előrevonásának, a csapatok szükséges átcsoportosításának, valamint az anyagi utánpótlásnak rövid idő alatt meg kell történnie — a gyorsaság döntő tényező lehet. Tisztában voltak ezzel a hadvezetőségek már a háborús előkészületek idején is, — hiszen

⁶⁶ Franciáknál: Nieuport, Spad, Hanriot, Deperdussin, Morane, Condrón, Breguet; angoloknál: Sopwith, DeHavilland, S. E., Wickers, Martyn-Syde, Hadley, Page; olaszoknál: Macchi, Savoia, Caproni; németeknél: Taube, Focker, Junkers, Albatros, Dornier, L. V. G., Rumpler, Siemens, K. D., Gotha Friedrichshafen, Staaken; a Monarchiában: Berg. (Vö. uo. 273—276. o.)

⁶⁷ Vö. uo. 269—278. o.

az időszámvetés alapján levont következtetések határozták meg a haditervekben rögzített feladatok egy részét.

Több országban, hogy a vasúti szállítás kötöttségéből és az állati erővel vontatott járművek lassúságából eredő hátrányokat némileg csökkentsék, fokozatosan növelték a hadseregek gépkocsi-állományát s a polgári tulajdonban levő autók mozgósításával is számoltak. Magánszemélyeknek, akik a hadsereg által is használható tehergépkocsikat vásároltak, az állam beruházási hitelt és — évenként — üzemeltetési költségmegtérítést folyósított.⁶⁸

A német hadsereg 1300, a francia haderő 6000 gépkocsival kezdte 1914-ben a háborút. De attól kezdve, hogy Joffre francia főparancsnok 1914 szeptember elején a gépkocsik tömegével (köztük nagyon sok alkalmilag igénybe vett párizsi taxival) csoportosította át az arcvonal közepéről Párizshoz a 6. francia hadsereget, amelynek átkaroló manővere azután a franciák szempontjából kedvező fordulatot adott a marnei csatának, valamennyi hadseregben több figyelmet fordítottak a gépkocsik katonai célokra való felhasználására. A gépkocsigyártás mennyiségi növekedésére jellemző adat az is, hogy a német hadsereg gépkocsiparkja 1918 októberében már elérte a 40 000 darabot, a franciák gépkocsiállományába pedig 97 300 autó tartozott. Továbbá, hogy például a franciák gépkocsikkal végrehajtott hadászati csapatszállítása 1914-ben 450 ezer főt, 1918-ban 6 millió 300 ezer főt, a világháború folyamán összesen 23 millió 350 ezer főt érintett. Széleskörűen elterjedt a nehézlövegek és más harci eszközök motoros vontatása, meghajtása, ami szintén előre sejtette a jövő fegyveres erőinek gépesítését.⁶⁹

Elektro- és műszer-technika. Fejlődés volt tapasztalható az elektro- és műszer-technika területén is. A tüzérség közvetett irányzással történő tüzelése például megkívánta az irányzó készülékek és műszerek használatát. Különösen nagyot fejlődött a fényképezés technikája, s a 25 cm-es gyújtótávolságú fényképezőgépeket követő 57—70—120 cm-es fókuszú lencsékkel felszerelt fényképezőgépek már 7000 m-ig terjedő magasságból is tökéletes felvételeket produkáltak. A fényképezés kezdetben szabad kézből történt és madártávlati képek készültek; a repülőgépeken rögzített és automatikusan működő fényképezőgépek pedig már pontos légifelvételeket készítettek.

A repülőök és a tüzérség között fokozatosan a rádióadó és

⁶⁸ Vö. A hadsereg... 1911. 4. sz. 57. o.

⁶⁹ De Sgardelli C. i. m. 363—364. o.

-vevő készülékek vették át az összeköttetés biztosításának szerepkörét.⁷⁰

Összefoglalás és általános következtetések. Tény, hogy az 1914/18. évi világháború első nagy megnyilatkozása és előremutató fejlődési szakasza volt a modern, gépi háborúk korszakának. Bebizonyosodott, hogy az alkotó ember az eszközök és a cselekvési módozatok hihetetlen sokaságát képes előteremteni és alkalmazni a háborúban is. Kitűnt, hogy a háborúk vonatkozásában is érvényes az a marxista tanítás, miszerint a termelőerők fejlettségi foka határozza meg alapvetően a fejlődés ütemét. Jellemző volt erre 1914/18-ban az új fegyverek és harci eszközök kidolgozása és előteremtése, valamint a régiek (az úgynevezett hagyományosok) tökéletesítése és korszerűvé tétele, nemkülönbén a megváltozott viszonyokhoz igazodó új hadászati és harcászati elvek tapasztalati alapon történő elsődleges feldolgozása és haladéktalan gyakorlati alkalmazása. Tény azonban az is, hogy az első világháború megoldatlanul hagyta az állásrendszerben védelmet szervező hadseregek arcvonalának hadművelleti áttörését és a hadművelleti mélységben kivívandó siker hadászati továbbfejlesztését. Az objektív és szubjektív okok komplexumából érdemes kiemelni azt a tapasztalati jelenséget, hogy a világháború hadművészetének újszerűsége és szokatlansága a biztonságra irányuló törekvéseket különösen erősítette. Az óvintézkedések és a vereség elhárítását célzó ellenrendszabályok a harc mechanizmusában is, valamint a védelmi fegyverek és eszközök előteremtésében is rövid idő alatt kifejezésre jutottak (páncéltörő lövegek, léghárító ágyúk és géppuskák, gázálc, lángszóró stb.), amelyek a védelem egyéni és kollektív, aktív és passzív eszközei és módozatai voltak.

Bizonyos, hogy a természettudomány és a technikai haladás eredményeinek felhasználása minden időben a hadfejlesztési program szerves részét képezte és alkotja. Hatékonysága nagy mértékben függ a technikai fejlettség színvonalától, az anyagi erőforrások nagyságától, és a szükségletek felismeréséből fakadó hadászati és harcászati követelményektől. Bizonyos, hogy a kor legfejlettebb technikai (és technológiai) színvonalán konstruált és harcba vetett harci eszközök hatásosan fokozni képesek a fegyveres összecsapás tömegerejét vagy a védelem szilárdságát, növelni képesek a hadművelleti terület méreteit (szélességben és mélységben), valamint időt takarí-

⁷⁰ Vö. Pilch i. m. 270., 273—275. o.

tanak meg. A mind tökéletesebb és sokoldalúan használható harci eszközök széleskörű alkalmazásával sok olyan nehézség küzdhető le, amelyek a tereppel, a távolságokkal, az évszakokkal és a napszakokkal vannak összefüggésben. Bebizonyosodott továbbá, hogy a modern haditechnikának is csak tömeges harcbevételére teremt maradandóan hatásos sikert,⁷¹ és sajátosságai (előnyei és hátrányai) feltételezik a gondosan megtervezett, megszervezett és ügyesen kézben tartott együttműködést. Előfordult esetek viszont azt mutatják, hogy a haditechnika fetisizálása, az élő erők döntő szerepének lebecsülése a kudarcok sorozatát vonhatja maga után. Bebizonyosodott, hogy a modern háborúnak is legértékesebb alanya az ember, akinek magasfokú szellemi felkészültsége és erkölcsi akaratereje nélkül a leghatásosabb harci technika sem éri el kitűzött célját — sem támadásban, sem védelemben...

*

... Hogy hová fejlődött a haditechnika az elmúlt fél évszázad alatt, az többé-kevésbé mindenki előtt ismeretes. Az automata gyalogsági fegyverektől a rakétafegyverekig, a gépkocsiktól a szuperszónikus repülőgépekig húzódó sorban a legkorszerűbb haditechnika valósággal ultramodern konstrukciói helyezkednek el — s a titkos arzenálokban atom- és hidrogénbombák várják sorsuk beteljesülését.

Hogy mi lesz a sorsuk, azt persze még nem tudjuk. Csak annyit tudunk, hogy ha nem lennének háborúra számító imperialisták a világon, és kizárólagosan csak mi ítélkezhetnénk minden legyártott tömegpusztító fegyver sorsa felett, akkor biztosan ízekre szednénk szét azokat. Helyzetünkben nem tehetünk mást, csak azt, hogy továbbra is ernyedetlenül harcolunk a békés egymás mellett élés elvének elfogadtatásáért, a nukleáris fegyverkezés beszüntetéséért, az általános leszerelésért; a népek szabadságáért és barátságáért, a gyarmati rendszer teljes felszámolásáért, a neokolonialista törekvésekkel

⁷¹ Említésre érdemes az a jelenség, hogy 1914—1918-ban az antant hatalmak ismerték fel a fegyverek és harceszközök tömeges harcbevételének jelentőségét (esetleg a technikai tökéletlenség rovására is) — a németek viszont az egyedi, de nagy hatású fegyverek és harceszközök harcbevételével akartak sikert elérni. Például: Németország még a háború alatt is előszeretettel alkalmazta az óriás Zeppelin-léghajókat, amelyek kétségtelenül nagyobb mennyiségű bombát tudtak magukkal vinni, mint a repülőgépek; az egész világot csodálatba ejtette a németek 120 km lőtávolságú ágyúja, amellyel Párizst lötték — de csak háromszor sikerült a fronton alkalmazni; a K—Wagen óriás harckocsi kezelő személyzete 2 fő, súlya 150 tonna, fegyverzete 4 tábori ágyú és 2 géppuska volt —, harcbevételükre azonban már nem került sor.

szemben, az elnyomás minden formája ellen; a szocializmus teljes felépítéséért, a szocialista tábor országainak megbonthatatlan egységéért; és mindent elkövetünk, hogy — népgazdaságunk teherbíró-képességéhez mérten — fegyveres erőinket a lehető legmagasabb technikai színvonalra emeljük, erősítjük a hadsereg erkölcsi szilárdságát és becsülettel végrehajtjuk azokat a feladatokat, amelyeket a varsói szerződés katonai konvencióinak aláírásával önkéntesen, felelőségünk teljes tudatában vállaltunk.